

Adolf Bibič

Želeo bih* da zahvalim organizatoru, Centru za idejno-teorijski rad, što nam je omogućio da u povodu moje knjige »Za politologiju« razgovaramo o temi »Jugoslavenska politologija i socijalističko samoupravljanje«. Danas je, svakako, pravo vreme da govorimo o toj temi. Zahvaljujem i svima onima koji su u toku diskusije, bilo kritički, bilo pozitivno, govorili o mojoj knjizi, odnosno o pojedinim njezinim aspektima.

Bojim se da knjiga nije zaslužila toliko pohvala. Možda je zaslužila više kritike, ali kako mogu da razumem reči odobravanja, pre svega upućene osnovnoj ideji knjige — to jest zalaganju za političku nauku kao prisku potrebu vremena i društva u kojoj živimo — mislim da je ipak pozitivno što su politolozi svesni značaja ove, u savremenom svetu sve prisutnije, naučne discipline i njezinih mogućnosti, da postaje, u sklopu svih subjektivnih snaga društva, sve značajniji faktor demokratskog, samoupravnog i efikasnog upravljanja i kretanja našeg društva, u jednom svetu koji potresa duboke ekonomske, političke i idejne protivrečnosti i krize.

Imam osjećaj da je ovdje danas stvarno stvoreno raspoloženje — iako nema vremena da ga dovoljno artikuliramo i ostaje nam dug da ga kasnije svestranije razvijemo — da se ide dalje od postignutoga. Ali ta potreba da dalje razvijamo političku nauku kao faktor razvitka socijalističkog samoupravljanja nikako ne polazi i ne može polaziti od nekakve nulte tačke. Studija koju ste našli u mojoj knjizi, a koja govori o žarištima i osnovnim disciplinama političke nauke kod nas, upravo je pokušaj, da se načini barem gruba bilanca dosadašnjeg razvitka političke nauke u Jugoslaviji. Ono što smo postigli nije malo, ako se uzme u obzir u kakvim je objektivnim

*
Ovo je redigirano i nešto prošireno izlaganje, čije je osnovne teze autor izneo na savetovanju »Jugoslavenska politologija i socijalističko samoupravljanje«.

i subjektivnim okolnostima radila i još radi naša politološka struka. Ipak, ta bilanca ukazuje i na to, da se politička nauka ne može zaustaviti na svojim rezultatima, nego da treba, realistički ocenjujući i sve manjkavosti i deficite u njezinu razvoju, stalno razvijati njezine sadržaje, obogaćivati njezinu metodologiju, aktualizirati njezinu snagu na spoju teorija-praksa, itd. Potpuno se slažem sa konstatacijama u diskusiji, a o tome govorim i u predgovoru svojoj knjizi, da naša politička nauka ima velik dug i prema sebi i prema našem društvu, da bude još više nauka o onome što stvarno jest, razume se, u jednom historijskom smislu. Ako možemo primetiti, a na to su neki učesnici skretali pažnju, da je u našoj političkoj nauci suviše onog »treba«, suviše normativizma, to ne bi trebalo značiti da možemo tu činjenicu, koju ja i neosporavam, uzimati kao negaciju dijalektičkog povezivanja nauke i politike, nauke i ideologije, vrednosnog i činjeničnog. Pa ako i u mojoj knjizi ima vrlo jako istaknuta ideološko-vrednosna komponenta političke nauke, to treba razumeti i kao principijelni stav, kojega se ne odričem, i kao, po formi, specifični odgovor na izazove teza o »kraju ideologije« i slične scijentističke parole.

Ali ipak mislim da je danas, kad smo svedoci nove, kritičke samosvesti političke nauke, i te kako aktuelno da promislimo kako da se razviju sve funkcije političke nauke, a ne da ostaju jedne u senci drugih. Nitko, naime, ne može osporiti velik doprinos naše političke nauke u razgolićivanju dogmatizma i kritici pseudoliberalizma i anarhoradikalizma. Retko tko može poricati njezinu značajnu ulogu u razvijanju socijalističke samoupravne svesti. Ne može se, ako se stvari posmatraju objektivno, negirati doprinos političke nauke u teorijskom osmišljavanju kretanja našeg društva i savremenih političkih sistema, naročito političkih sistema socijalizma, a naročito političkog sistema socijalističkog samoupravljanja. Istraživanje razvoja naše političke nauke ukazuje da je ona, bivajući pri tome bitno inspirisana doprinosom političke misli revolucionarne društvene prakse, u svoj fokus upravo stavljala dijalektiku interesa i politike, nacionalnog i klasnog, i internacionalnog, monizma i pluralizma, demokratije i socijalizma, samoupravljanja i države, i političkog sistema, itd.

Postavljajući ta i slična pitanja, naša se politička nauka našla u nekom smislu u prvim redovima onih tendencija u savremenim društvenim naukama koje otvaraju nove perspektive ulozu čovjeka i njegovih radnih i drugih asocijacija u društvenom i političkom razvoju.

Ali takva bi »avangardna« uloga političke nauke mogla postati ugrožena ako ne bismo bili svesni da bi bilo vrlo opasno da ostajemo na razini postignutoga. Šireći tematski krug njezina interesovanja, nastojeći da ojačamo njezine vrednosne potencijale, mi moramo biti svesni da se danas postavlja istovremeno, oštrije nego do sada, zadatak da promislimo epistemološke karakteristike politološkog saznanja i da ojačamo njezinu saznajnu funkciju. Jer politička je nauka po svojoj prirodi ipak nauka, iako je ponekad više politička nego nauka, kako je bilo rečeno.

Mogli bismo, možda, čak i tvrditi da je jačanje saznajne funkcije političke nauke *conditio sine qua non* za afirmaciju njezine vrednosno — ideološke funkcije i svih drugih suštinskih funkcija. Upravo zbog toga

mislim da su i kritička ukazivanja u ovoj diskusiji — npr. o problemu »autonomije« političke nauke, o njezinu razgraničavanju od nekih drugih nauka, a »trebalogiji«, itd. — iako neka, barem po mome, neprihvatljiva po svojim zaključcima, ipak vrlo korisna ako izoštravaju svest o potrebi jačanja kognitivnog kompleksa političke nauke. Ona su u tome sasvim u skladu, čini se, sa idejom koju branim u predgovoru knjige, da je politička nauka nauka o onome što stvarno jest. Rekao bih da ja ipak više nego neki učesnici današnje diskusije, ističem sve suštinske funkcije političke nauke, znači jačanje kognitivne funkcije političke nauke vidim u vezi sa jačanjem njezine vrednosne i političke funkcije.

Ali moja namera nije bila, i nije, da reagiram na pojedine ocene moje knjige, nego da, pre svega, govorim o jednom pitanju koje zaslužuje, barem po mome, veću pažnju. Reč je o problemu same politike.

Mislim, naime, a to bi još trebalo istražiti, da se u našem društvu suočavamo sa pojavom koju bismo možda mogli nazvati devalvacijom politike. Ja ne kažem da je to »oficijelni« stav, stav koji možemo pročitati u dokumentima itd. Mislim da je to više sadržaj svesti, koji nije uvek artikuliran, ali koji dolazi do izražaja na različite načine. To je povezano i sa jednim teorijskim pitanjem, koje ima ili može imati veliki domašaj, i koje glasi: da li politika u društvu prelaznog perioda, da li politika, konkretno u našem samoupravnom društvu (treba da) odumire — prije nego što pokušam da odgovorim na to pitanje, koje je samo po obliku školsko, neka mi bude dozvoljeno da se osvrnem sa nekoliko primedbi na problem suštine politike.

Svima je poznato da se politika, na ovakav ili onakav način, povezuje sa državom, sa vlašću. I stvarno: pitanje politike ne može mimoći ni državu ni vlast. Ali da li se politika iscrpljuje u vlasti, da li je pitanje politike samo dijalektika javne vlasti i društva? Mislim da je posle brojnih pokušaja da se odgovori na to pitanje, pokušaja koje nalazimo u radovima kolega Najdana Pašića, Jovana Đorđevića, Branka Caratana, Jovana Mirića, Stevana Gabera i drugih, ipak jasno da je polje politike mnogo šire nego što se to obično predstavlja. Pitanje politike vezano je pre svega za pitanje interesnih protivrečnosti i interesnih konflikata, za to kako se prevazilaze društvene protivrečnosti i razrešavaju konflikti, kako se iz individualnih i posebnih interesa formiraju zajednički i opći interesi. Suština politike određena je pre svega klasnim i drugim interesnim protivrečnostima. To vredi i za politiku u prelaznom periodu. Suština politike je kako izgrađivati zajednicu, kako postići razvitak slobodnih individualnosti u slobodnoj zajednici. To je onaj »krajnji cilj«, ona vrhovna vrednost koju moramo uzimati stalno u obzir kako u političkoj nauci, tako i u političkoj praksi. Kao klasna politika politika znači i podređivanje, pokoravanje, dominaciju. Ali u njoj je sadržan i napor za prevazilaženje klasnog društva, podele na nadređene i podređene, na upravljače i one kojima se upravlja. Kad govorimo o politici, o dijalektici politike i interesa, politiku ne možemo zamisliti samo kao hobesovsku borbu svih protiv svih, a ni kao neku idiličnu zajednicu opće volje, koja nije uznemiravana interesnim protivrečnostima, pa čak i konfliktima. Prva, »realpolitička« koncepcija politike zadržava se empirijski na nekim istorijskim manifestacijama te

pojave, dok se druga, harmonistička predodžba o politici inspiriše utopizmom i pristaje uz njega. Obe te jednostrane predodžbe o politici ne vide da je politika proces u kojem se kroz dijalektiku interesnih protivrečnosti, pa i kroz dijalektiku društva, klasa i drugih socijalnih grupa i države, postepeno prevazilazi, odnosno može se u realnoj istorijskoj perspektivi prevazilaziti dihotomija vladajućih i vladanih te formirati opći interesi, koji obuhvataju i legitimne individualne i zajedničke interese. Ključna pitanja politike tako se izražavaju kao pitanja odnosa između država i društva, političke vlasti i »radnog društva«, kao i, u najširem smislu, pitanja upravljanja društvenim poslovima uopšte.

Ako stvari stoje tako, onda je i na politiku u prelaznom razdoblju potrebno gledati kroz tu širu prizmu. Pitanje države i uopšte pitanje političkog posredovanja svakako je jedno od suštinskih pitanja. Ali je vrlo opasno ako se opće političko posredovanje apsolutizuje, ako se ne vidi da politici u prelaznom razdoblju treba pristupiti sa stanovišta problematike protivrečnosti socijalističkog društva, sa stanovišta interesnih protivrečnosti, oblika prevazilaženja tih protivrečnosti u novim oblicima zajedničkog življenja. Ne postoji, dakle, nekakav identitet države i društva, kako se često idealistički i apologetski misli, nego protivrečan odnos među njima: prevazilaženje protivrečnosti među njima koje su, kao i protivrečnosti između radničke klase, drugih radnih ljudi i aparata upravljanja (državnih, političko — partijskih, pa i novih aparata, kao što su »sizovski«, itd.), jedno je od suštinskih pitanja, ako ne suštinsko pitanje politike u prelaznom razdoblju. Ističem da je ta protivrečnost mnogo šira nego klasična protivrečnost između države i društva, što pokazuju i primeri iz naše neposredne društveno — političke prakse, pa je time i pitanje politike mnogo šire nego pitanje državnog i drugog općeposredničkog upravljanja društva.

I u prelaznom razdoblju pitanje politike izražava se kroz čitavu sferu i mehanizme artikulacije interesa, ali njezina suština postaje vidna ako se proces artikulacije interesa završi u formiranju raznih nivoa i područja integracije interesa, što zapravo znači u dijalektičkom prelazu individualnog i posebnog interesa u zajedničke i opće interese. Svesno (samo) usmeravanje društvenih subjekata prema određenim ciljevima i određivanje tih ciljeva te izbor sredstava za njihovu realizaciju treba tražiti najšire područje politike.

I tu — naročito jasno upravo tu, u društvu prelazne epohe — postavlja se pitanje dijalektičke prirode politike: politike kao sredstva podređivanja i politike kao sredstva emancipacije, politike kao alijenacije i politike kao dezalijenacije ili, još bolje, kao procesa dezalijenacije. Malograđanski pogledi, kojima se ponekad u toj tački pridružuju radikalističko — utopistički, vide u politici samo tuđu stvar, samo nešto što je otuđeno, što je jedna »ružna pesma«, samo državna ili druga dominacija apstraktno-općeg. Takvo gledanje na politiku teoretski je neprihvatljivo, a praktički je, ili može biti štetno. Na teoretskom planu vidi se da je politika po svojoj prirodi dijalektička, i da njezina dijalektička priroda nije samo nekakvo lukavstvo političkog razuma, nego je »objektivno« dijalektička, jer izvire upravo iz činjenice da je politika na jednoj strani izraz interesnih pro-

tivrečnosti i čak i interesnih konflikata, a na drugoj sredstvo i faktor prevazilaženja tih protivrečnosti i razrešavanja konflikata, faktor traženja zajedništva, dakle zajedničkih i općih interesa, jedinstva u različitom, pa time put prema slobodnoj zajednici slobodnih ljudi.

Mislim da nikad nije suvišno da ističemo takvu prirodu politike, jer za to postoje i naučni, idejni i politički razlozi.

To je naša *naučna odgovornost*, jer je u prirodi nauke da pojavama pristupa sa stanovišta njihova totaliteta, a ne sa nekog parcijalno — empirijskog pojavljivanja, sa stanovišta njihovih veza i njihove lokacije i funkcije u globalnoj strukturi društva, a ne sa stanovišta njihovih fragmentarnih dejstava. Konceptija politike treba, dakle, da odgovara onome šta politika stvarno jeste po svom istorijskom dejstvu, a ne samo po tome kako politiku zamišlja ovaj ili onaj društveni subjekt, pojedinac ili grupa.

Traženje dijalektičke prirode politike je i naša *idejna odgovornost*. Kao politolozi koji rade u samoupravnom socijalističkom društvu, nama ne može biti svejedno kakvi su stavovi u našem društvu prema politici, kako pojedini socijalni slojevi vrednuju politiku i kako se uopšte odnose prema njoj. Jednostrane predodžbe o politici ne ostaju samo predodžbe, nego prelaze, više ili manje, u političko ponašanje, u praktično delovanje.

Isticanje dijalektičke prirode politike time traži i naša *politička odgovornost*. Apriorni negativni stavovi prema politici, koji ne uzimaju u obzir konkretno istorijsku funkciju politike ili različitih politikâ, utiču na bijeg od politike, utiču na to da pojedinci i socijalne skupine nisu spremni da žrtvuju svoje resurse (vreme, itd.) za političku delatnost, utiču, dakle, na povećanje političke apatije i političke i društvene pasivnosti, teraju ljude u privatizaciju, partikularizam i egoizam. Kritika politike ne može, dakle, značiti apstraktno negativan stav prema politici kao društvenoj delatnosti uopće. Kao naučnici u društvenim naukama, a naročito kao politolozi, mi ne možemo ne biti odgovorni, u skladu sa prirodom našeg poziva, za praktičke konsekvence naših viđenja i istraživanja. Jednostrano osvetljavanje fenomena politike nužno utiče na praktično političko i društveno ponašanje, pa time i na učešće takvih pogleda istorijski disfunkcionalnim društvenim kretanjima. Kao politolozi nužno smo, po svojoj struci, u neposrednom dodiru sa političkom praksom, pa time utičemo i na političko angažiranje, odnosno neangažiranje u našem društvu, na pravce i intenzitete angažiranja, itd.

Samo ako naš pogled na politiku bude realan, proziran, istorijski, što znači u nekom smislu i »futurološki«, odgovoriti ćemo na potrebe i izazove vremena.

Želeo bih da ukažem na neke faktore koji naročito traže od nas da pri koncipiranju politike i političkog budemo vrlo pažljivi i odgovorni (pri tome imam na umu i neke specifičnosti slovenske istorije).

Najprije bi, možda, trebalo spomenuti neke elemente tradicionalne svesti koja je, po logici same istorije, u politici stvarno osećala pre svega nešto što je tuđe, »gore«, što su »oni«, a ne mi, itd. Upravo to istorijsko

iskustvo iskristaliziralo se u predrasudi da je političko uvek nešto što je ružno, »režimsko«, slugansko i nevredno.

Drugo, političke ambicije su se u našoj istoriji u znatnoj meri sublimirale u kulturnoj sferi u užem smislu reči. Nitko ne može poricati veliko značenje poezije, književnosti i drugih kulturnih dela u borbi za narodni opstanak i socijalni napredak. Ali to je vodilo onome što je poznati slovenski intelektualac (Kocbek) još 1940. godine nazvao »samokulturna« misaonost: »Ta napaka ne obitava toliko u dejanskom težištu naroda u kulturi kot v neki posebni sramežljivi miselnosti, da se majhni narodi določeni pač le za kulturno ustvarjanje, za nenevarne sfere duha, in da jim izrazito narodnopolitično oblikovanje ne pristoji. Toda ta 'samokulturna' miselnost je izraz bodisi neživljenjskega idealizma ali zgolj izkustvenega defetizma, oba sta naperjena proti politični naravi malega naroda, to je proti osnovam našega lastnega bitja.«

Mislom da bi ovaj vrlo značajan fenomen, na koji su upozoravali i drugi poznati progresivni intelektualci i političari uoči drugog svetskog rata, trebalo detaljnije istražiti kako u istorijsko — genetskom tako i u savremenom politološko-sociološkom vidu. Zar se taj fenomen i u novije vreme ne izražava u begu pred konkretnom odgovornošću za vlastito ponašanje, u pojavama uzvišenog, ponekad aristokratsko — elitističkog odnosa prema pitanju političke prakse, u potcenjivanju doprinosa političke misli društvene prakse napretku naše društvene nauke, u apstraktnom protivstavljanju kulture politici ili u negaciji potrebe za kulturnom politikom uopšte, itd. I zar nam takvi i slični pogledi na politiku ne objašnjavaju, barem delimično, i razna jednostrana vrednovanja inteligencije i kulturnog stvaralaštva u našoj društvenoj praksi?

Treće, kad govorimo o shvatanjima politike, ne možemo mimoći ni kritiku etatizma, političke države i birokratizma u našoj društvenoj misli i praksi. Nitko ne može poricati veliki principijelni i praktični značaj te kritike, koja je bila i jeste vrlo značajan faktor oslobođenja od dogmatizma i političkog apsolutizma u društvu prelaznog perioda. Ali, s druge strane, ne bismo smeli predvideti i neke moguće negativne popratne efekte te kritike, upravo ukoliko je reč o shvaćanju prirode i uloge politike u ovoj epohi. Iz jednostranog razumevanja kritike etatizma, birokratizma i političke države može rezultirati i pojednostavljeno gledanje na ulogu države, političkih organizacija i uopšte politike u prelaznom periodu. Često se ne uočava i ne sagledava kompleksno dejstvo protivrečnosti društvene baze na kretanja u strukturi i ulozi države, pa se dovoljno ne vidi da je država ne samo faktor dominacije i represije, nego, ako je funkcionalno vezana za samoupravljanje, jedno nužno i specifično sredstvo samoupravljanja. Ako nemamo danas u političkoj nauci dovoljno radova o tome kako se stvarno ponaša ova »naša« država, onda je i to delimično uzrokovano time što se suviše brzo zadovoljavamo konstatacijama da država »odumire«, a da ne istražujemo kako se državni aparati stvarno ponašaju, u kolikoj meri se njihove funkcije stvarno podružuju i u kolikoj meri oni odlučuju (a to važi i za druge aparate) kao »posebna moć« iznad klase i iznad samoupravljanja. Što znači brojčano jačanje »administracije« na

različitim nivoima države i sličnih aparata? Naša svest suviše naginje tome da na države gleda bilo samo negativno (jer ona je uvek »nužno zlo«), ili suviše optimistički (jer ona je bez značaja, jer kao odumiruća snaga ona je na izmaku). Kritika države suviše se brzo identifikuje sa kritikom političke države, a kritika političke države sa kritikom politike uopšte.

Četvrto, opredeljenje za pluralizam u obliku pluralizma samoupravnih interesa značajna je inovacija naše društvene misli i političke nauke. Ali, kao i svaki pluralizam, tako i samoupravni sadrži krupni problem koji bismo možda mogli formulisati ovako: kako iz razlika i na razlikama interesa izgraditi društvenu i političku zajednicu? Kako iz protivrečnosti i konflikata između individualnih i grupnih (klasnih) interesa doći do zajedničkih i općih interesa? Kako diferencijaciju interesa prevazići u njihovoj konkretno dijalektičkoj integraciji? Ukoliko je sa samoupravnim pluralizmom povezana ideja »depolitizacije« interesa, utoliko se još više zaoštava kako pitanje integracije interesa, tako i pitanje prirode politike u našem društvu i u socijalizmu uopće. Ako se ideja »depolitizacije« interesa shvati jednostrano, npr. u vezi sa delegatskim sistemom, onda se može po suviše brzom postupku likvidirati i uloga subjektivnog političkog faktora, a preko toga i uloga politike u sistemu socijalističkog samoupravljanja. Ako na politiku gledamo iz šireg ugla, u kojem se ona manifestira kao sfera protivrečnosti interesa i sfera njihova prevazilaženja u zajednice interesa, ili zajedničke i opće interese, zar nije upravo za samoupravno društvo imperativ da se individualni i posebni interesi stalno upoređuju sa opštim interesom i da se, s druge strane, zajednički i opšti interesi stalno formiraju i mere kroz posebne i individualne interese — zar onda nije i u tim procesima stalno prisutna potreba za politikom, za političkim subjektivnim faktorom, koji, uz sve subjektivne snage, svesno usmerava društvo, odnosno njegove podsisteme?

Ako prihvatimo takvo shvaćanje politike u našem socijalističkom društvu — i na nekom opštijem planu — onda se ovakva pozicija jasno suprotstavlja nekim drugim pogledima na politiku.

Ono je upereno, najpre, protiv malograđanskog etosa, za koji je karakteristično potcenjivanje politike i beg pred njom u svet partikularističkog zasebnitva, i čija je najviša predodžba o politici kao *politikantstvu*.

Pogled na politiku čije smo neke aspekte izložili isto je tako suprotan jednosmernim determinističkim redukcijama politike na neku drugu društvenu sferu; bilo da se pri tome misli na politiku kao jednosmerni izraz ekonomije (što vodi u ovakav ili onakav korporativizam), bilo da se, pak, političko rastapa u nekoj idealističkoj sferi samo morala, samo kulture, itd, što vodi u ovakav ili onakav idealistički utopizam.

Isto tako, što proizlazi iz upravo rečenog, takvo se shvaćanje politike suprotstavlja i različitim anarhističkim koncepcijama, koje više — manje negiraju objektivnu interesnu strukturu društva, pa i društva prelaznog perioda, a time i svaku moguću pozitivnu ulogu političkog subjektivnog faktora. Apstraktnom negacijom svakog političkog institucionaliziranja i svakih političkih institucija (a naročito političkih organizacija i države), po-

lazeći od apsolutiziranog etosa individualne slobode i od apoteoze spontanizma, anarhističke koncepcije politike ne samo što zatvaraju vrata političkoj nauci, nego otvaraju vrata restauracijama državnog i svakog političkog apsolutizma i despotizma.

Time se anarhizam kao koncepcija politike, iako izraz legitimnog protesta protiv političkih i svakojakih alijenacija, pretvara u tendenciju koja, po logici društvenih i političkih zakona, rađa svoju suprotnost, pa time i koncepcije politike koje nisu suprotne samo anarhizmu, nego i dijalektičkom shvaćanju politike, koje ovde branimo. Jer upravo je za etastičko shvaćanje politike — a o tome je sada reč — karakteristično da negira suštinsko značenje protivrečnosti za politiku prelaznog perioda, da ne prizna dijalektiku između države i društva u prelaznom razdoblju, da sve sfere, pa i politiku, svodi na državu i, u krajnjim vidovima, isključivo na njezinu prinudu. Time se apsolutizuje politika i političko, a primat politike podiže u jedan apstraktni princip, kome se podređuje sve drugo.

Kad odbacujemo i svako nihilističko destruktivno shvaćanje politike i svako jednostrano apsolutiziranje politike, zauzimamo se za koncepciju politike koja polazi od razlike i jedinstva interesa, od dijalektike protivrečnosti i njihovog prevazilaženja u zajednicama i u zajednici zajednica. Zalažemo se, dakle, za koncepciju politike koju shvaćamo kao proces u kojem se prevazilaze protivrečnosti interesa, u kojem se prevazilaze interesni konflikti i kroz koji se stvaraju ljudske zajednice. Proces čiji je, dakle, cilj sloboda individua i njihovih asocijacija u slobodnoj zajednici.

Ako prihvaćamo takvo široko shvaćanje politike, a mislim da ima mnogo razloga da ga prihvaćamo, onda nije, čini se, svrsishodno izjednačavati odumiranje države sa odumiranjem politike. Kod Marxa je kritika politike značila pre svega kritiku "političke države, pa se pozivanjem na Marxa ne bi mogla, mislim, braniti teza da je on bio i branilac odumiranja politike. Ako pod politikom razumemo sve ono što smo istakli, onda se čini jedino prihvatljivo da se govori o socijalizaciji ili podruštvljavanju politike, o njezinu postepenom prelaženju iz sfere apstraktnog, općeinteresnog posredovanja u sferu samoupravne artikulacije i integracije interesa. Ali i samoupravljanje će još dugo vremena ostati i stvarnost u kojoj svoje legitimno mesto ima, i imat će, i politički subjektivni faktor. Time samo podruštvljavanje politike ne samo što nije spontanistički proces, nego je uloga političkog subjektivnog faktora (u sklopu subjektivnog faktora uopšte) nužan uslov i sastavni dio socijalističkog samoupravljanja. Politika se, dakle, sužava u smislu sužavanja područja političkog države i općeg političkog posredovanja (kroz političke partije i slične organizacije). Ali ona se — na što je bilo u našoj političkoj nauci sa pravom upozoreno — istovremeno i širi, ukoliko postaje stvar radnih ljudi i građana u konkretnim sferama društvenog rada i života te povezivanja tih sfera u zajednice i zajednicu zajednica. Za mene se, dakle, ne postavlja dilema: politika ili samoupravljanje, nego kakva politika za samoupravljanje.

Možda ima kolega koji će ipak, pozivajući se na pojedine pasuse iz Marxa, osporavati tu tezu, ali mislim da se ona može obraniti pre svega na osnovu činjenica.

(PASIĆ: Brka se, u stvari, politika i politička država. Misli se na odumiranje političke države, a onda se govori o odumiranju politike.)

Da, mislim da je upravo u tome jezgra stvari, ako polazimo od Marxa.

Zadržao sam se duže na pitanju politike ne samo zbog nekih teoretskih razloga, nego i zbog praktičnih motiva. Naime, mislim da je devalvacija politike, koju sam spomenuo, jednostran, nenaučan, empirijski refleks na neke pojave u našem društvenom i političkom biću i u našoj svesti, a nikako činjenica koja bi se mogla opravdati nekim naučnim i političkim argumentima.

Ako polazimo od šireg shvaćanja politike, onda smo ne samo daleko od potrebe da takvu politiku devalviramo, nego nam je potrebna upravo nova reafirmacija politike kao svesnog usmeravanja društva, zasnovanog na društvenoj svojini i na protivrečnostima interesa.

Iz ovoga što sam rekao proizlazi da je veliko pitanje političke nauke, ukoliko je povezujemo sa samoupravljanjem, pitanje kako se, u teoriji i praksi, kod nas formiraju zajednički i opći interesi. Kako se takvi interesi stvaraju na nov način, koji bi bio alternativa kako apotezi liberalističkog partikularizma, nacionalizma, individualizma, itd., tako i alternativa etatističkom uniformizmu, apriornoj dominaciji opštih interesa, itd. Tu nam je potrebna i nova revalorizacija posebnih interesa i stalna uloga snaga koje povezuju, koje ujedinjuju, u tom sklopu, i političkog subjektivnog faktora i široko shvaćene politike uopće. Potcenjivanje politike opasno je i zato, što ignorira, potcenjuje ili negira značenje subjektivnog faktora, a naročito političkog subjektivnog faktora. Pri tome negira i značenje političke nauke kao nauke. Mislim da, kad to govorim, nisam nekakav partikularistički ideolog politološke struke — jer takvi ideolozi nam ne trebaju — jer stvar nije u tome. Stvar politike je, pre svega, stvar društvene prakse, stvar samoupravljanja, pa tek onda pojedinih struka političke nauke!

Potpuno se slažem sa time da bi trebalo u našoj političkoj nauci — iako smo u njoj principijelno, pa i u nekim teorijskim odredbama i empirijskim istraživanjima to zahvatili više nego druge discipline — veću pažnju pridati problematici protivrečnosti interesa i društvenih i političkih konflikata u našem društvu i u savremenim društvima uopšte.

Ova tema nije neposredno nametnuta savremenim političkim konfliktima u našem društvu nego ima šire značenje za savremeni socijalizam. Da ima i u socijalističkom društvu konflikata, to je danas svakome poznato, i to saznanje nije ništa spektakularno. Bitno pitanje je upravo u tome šta su uzroci tih konflikata, kakve su njihove kratkoročne i dugoročne posledice. Bitno je pitanje, dakle, kako prevazilaziti protivrečnosti i kako razrešavati konflikte.

Još dve — tri reči o našoj saradnji, o saradnji između jugoslovenskih politologa. O tome je kolega Mirić na početku vrlo kritički govorio. Mislim

da smo stvarno daleko od intenzivne i kvalitetne saradnje kojom bismo mogli biti sasvim zadovoljni. Ali, s druge strane, ne sme nam izbeći da su upravo jugoslavenski politolozi gajili kontinuiranu saradnju. Poslednjih godina bilo je saradnje više nego u prošlosti, ako je gledamo po broju savetovanja ili sličnih susreta, po pripremama učesća na međunarodnim nastupima.

Prihvatajući kritički izazov, predložit ću ipak neke ideje da se saradnja među našim politolozima još više razvije. Tome bi, po mome, doprineo, prvo, ako bismo svake godine ili svake dve godine organizirali općejugoslovensko savetovanje, koje bi moglo obuhvatiti znatan dio našeg politološkog stvaralačkog potencijala. Za temu bilo bi potrebno, npr., uzeti neki problem iz razvitka našega političkog sistema i svestrano ga obraditi, pri čemu bi bilo potrebno upotrebiti i komparativni metod. Mislim da bi takvi naučni skupovi, koji bi se mogli vezati na neke veće općejugoslovenske projekte, mogli znatno pridoneti podizanju profesionalne svesti naših politologa i osećanju zajedništva te uticanju našeg istraživačkog rada na društvenu praksu.

Drugo, trebalo bi organizirati više diskusija specijalnim temama. Ovakvi susreti kakav je naš današnji, podsticajni su u mobilizaciji naše politologije i u osvetljavanju pojedinih aspekata naučne i političke stvarnosti. Ako bismo specijalna savetovanja dobro pripremili, ona bi se mogla produbljeno baviti pojedinim pitanjima, ona bi mogla biti vrlo podsticajna i u razvijanju naučnih metoda i u njihovu širenju kod nas. Neka su pitanja, koja bi zaslužila takvu obradu, već bila istaknuta: pitanje partije i demokratskog centralizma, pitanje pluralizma, a mogli bismo dodati i neka druga, kao što su pojedina pitanja iz tematike federalizma, samoupravljanja na bazičnoj razini, funkcionisanja delegatskog sistema, itd.

Treće, trebalo bi se još više organizirati za naše međunarodne nastupe. S jedne strane, mi bismo još više morali podsticati bilateralnu saradnju, pri čemu su pozitivne inicijative za susrete sa kanadskim i sovjetskim politolozima (sa poslednjima smo u oktobru prošle godine već imali »okrugli stol« o političkom odlučivanju u našem i sovjetskom političkom sistemu). Mislim da bi takve susrete trebalo praktcirati i sa nacionalnim politološkim udruženjima drugih zemalja, uključujući i zemlje u razvoju. Svakako, treba više pažnje posvećivati razvitku političke nauke u savremenom svetu. Mi u tom pogledu kasnimo. U tome se potpuno slažem sa konstatacijom druga Vučine Vasovića i nekih drugih kolega.

Politička nauka postaje danas sve više internacionalna nauka. U najnovije su vreme i u NR Kini, kako čujemo, formirali udruženje politologa, što je samo jedan primer širenja ideje institucionalizirane političke nauke. Pre neki mesec objavila su dva ugledna sovjetska politologa opširan članak u kojem se ponovo zauzimaju, na vrlo artikuliran način, za političku nauku. Sledeće će godine biti kongres, dvanaesti po redu, IPSA (Međunarodne asocijacije za političke nauke) u Rio de Janeiru, dakle prvi put u zemlji trećeg sveta, koji se sve više otvara za političku nauku. Znači, postoji objektivni zakon širenja institucionalizovane političke nauke. Treba se zamisliti nad razlozima zbog kojih politička nauka postaje »svetski na-

učni proces«. To, sigurno, nije neka efemerna pojava, nego dublji trend, koji ima i svoju objektivnu i subjektivnu logiku.

Mislim da smo, zalažući se za političku nauku, za njezin razvoj u skladu sa imperativima društva koje teži od političkog monopolizma ka samoupravljanju, na pravom putu. Treba priznati da na tom putu predstoje vrlo krupni problemi i oblasti istraživanja, i u oblasti obrazovanja i u oblasti općeg samoupravnog vaspitanja. U skladu sa saznanjem da je istraživanje danas strateški sektor razvitka političke nauke, mi bismo trebali u bližoj budućnosti i tome pitanju posvetiti posebno savetovanje.